

Кузенбаева Э.*

э.ғ.к., профессор

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті

Талдықорған қ., Қазақстан

e-mail: mikarassh@gmail.com

ORCID 0009-0008-8714-2357

Тулешова Г.

э.ғ.к., профессор

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті

Талдықорған қ., Қазақстан

e-mail: tuleshova_04@mail.ru

ORCID 0000-0002-4567-4418

АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНДЕГІ ӨНІМДЕРДІҢ ҚАУІПСІЗДІГІ МЕН ПАЙДАЛАНЫЛУЫНА МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАЛАР МЕН СУБСИДИЯЛАРДЫҢ ӘСЕРІ (ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫНЫҢ МЫСАЛЫНДА)

Аңдатпа

Агроөнеркәсіптік кешен Қазақстан Республикасында азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде, өңірлердің тұрақты дамуы мен ауылдық аумақтардың әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығында маңызды рөл атқарады. Климаттық факторлардың әсері күшейіп, өндірістік шығындар артып, ауыл шаруашылығын жаңғырту қажеттілігі туындаған жағдайда, субсидиялау бағдарламалары мен инвестициялық ынталандыру түріндегі мемлекеттік қолдау ерекше маңызға ие болады. Зерттеудің мақсаты – Жетісу облысының агроөнеркәсіптік кешенінде мемлекеттік бағдарламалар мен субсидиялардың ауыл шаруашылығы өнімдерінің сақталуы мен пайдаланылуына әсерін бағалау.

Жұмыста 2022–2024 жылдар аралығындағы өңірдің агроөнеркәсіптік кешен бойынша мемлекеттік субсидиялау көлемдері, сондай-ақ негізгі қаржылық, өндірістік және инфрақұрылымдық көрсеткіштері талданды. Мемлекеттік қолдаудың ауыл шаруашылығы дақылдарының өнімділігіне, жалпы өндіріс көлеміне, сақтау және қайта өңдеу инфрақұрылымының дамуына, сондай-ақ өндірістік цикл кезеңдеріндегі шығындар деңгейіне әсері қарастырылды. Сонымен қатар, рентабельділік, ауыл халқының табысы мен жұмыспен қамтылуы сияқты экономикалық және әлеуметтік әсерлерге ерекше назар аударылды.

Әдіснамалық негіз ретінде мемлекеттік органдардың ресми деректері мен аналитикалық көздерге сүйене отырып, статистикалық, салыстырмалы және эконометрикалық талдау әдістері, сондай-ақ нәтижелілік, үнемділік және бюджет қаражатын мақсатты пайдалану бағасын қамтитын мемлекеттік аудит қағидаттары қолданылды.

Нәтижелер мемлекеттік қолдау жағдайында Жетісу облысының агроөнеркәсіптік кешенінің негізгі даму көрсеткіштерінің оң динамикасын көрсетеді. Субсидиялау көлемдері мен нәтижелік көрсеткіштер арасындағы статистикалық өзара байланыс анықталды, бұл кеңейтілген эконометрикалық модельдер негізінде қосымша сандық тексеруді қажет етеді.

Түйін сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, мемлекеттік субсидиялар, дақылдардың өнімділігі, өнімді сақтау, өңдеу, Жетісу аймағы, азық-түлік қауіпсіздігі.

КІРІСПЕ

Агроөнеркәсіптік кешен (АӨК) ұлттық экономика жүйесінде маңызды орын алып, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, ішкі нарықтың тұрақтылығын сақтауға және ауылдық аумақтарды дамытуға ықпал етеді. Қазіргі жағдайда тек өндіріс көлемін арттыру ғана емес, сонымен қатар ауыл шаруашылығы өнімдерінің сақталу тиімділігін және оларды ұтымды пайдалануды арттыру ерекше маңызға ие. Сақтау, тасымалдау және қайта өңдеу кезеңдеріндегі шығындар аграрлық сектордың экономикалық тиімділігін төмендететін ең өзекті мәселелердің бірі болып қалып отыр (Kummu et al., 2012).

Нарықтық экономика жағдайында АӨК-ті мемлекеттік реттеу саланың тұрақты дамуының маңызды құралы ретінде қарастырылады (Kuznetsov, 2021). Мемлекеттік бағдарламалар мен субсидиялар өндірушілерді қолдауға, сақтау және қайта өңдеу инфрақұрылымын дамытуға, сондай-ақ өндірісті жаңғыртуға бағытталған. Бұл тек өндіріс көлемін арттыруға ғана емес, сонымен қатар өнім шығындарын азайтуға мүмкіндік береді.

Зерттеудің өзектілігі бюджеттен бөлінетін қаражат көлемінің айтарлықтай болуына қарамастан, өнімнің сақталу мәселесінің толық шешілмегендігімен түсіндіріледі. Шығындар инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы, технологиялық шектеулер және қолдау шараларының үйлесімсіздігімен байланысты. Бұл мемлекет-

тік бағдарламалардың тиімділігін тек өндіріс көлеміне ғана емес, сонымен қатар өнімнің сақталуына әсерін ескере отырып кешенді бағалауды талап етеді.

Өнім шығындарын азайту өндірісті кеңейтуге қосымша шығындарсыз-ақ азық-түлікпен өзін-өзі қамтамасыз ету деңгейін арттыруға мүмкіндік береді, бұл сақтау, қайта өңдеу және логистика инфрақұрылымын дамытудың маңыздылығын күшейтеді (Dorward, 2009).

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мемлекеттік қолдаудың тиімділігін бағалау тәсілдерін өнімнің сақталуы мен пайдаланылуы көрсеткіштерін енгізу арқылы кеңейтуде жатыр. Жұмыста мемлекеттік аудит құралдары мен эконометрикалық талдау элементтері қолданылып, бюджет қаражатын пайдалану тиімділігін бағалауға және статистикалық өзара байланыстарды анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеудің мақсаты – Жетісу облысының агроөнеркәсіптік кешенінде мемлекеттік бағдарламалар мен субсидиялардың ауыл шаруашылығы өнімдерінің сақталуы мен пайдаланылуына ықпалын кешенді бағалау.

Алынған нәтижелер мемлекеттік аграрлық саясат тетіктерін жетілдіруде және бюджет қаражатын пайдалану тиімділігін арттыруда қолданылуы мүмкін.

ӘДЕБИЕТКЕ ШОЛУ

Агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік қолдау ғылыми әдебиеттерде ауыл шаруашылығының тұрақты дамуын қамтамасыз етудің, оның бәсекеге қабілеттілігін арттырудың және азық-түлік қауіпсіздігін нығайтудың негізгі құралы ретінде қарастырылады (FAO, 2019). Аграрлық сектордың табиғи-климаттық факторларға жоғары тәуелділігі жағдайында субсидиялар өтемдік және ынталандырушы функцияларды атқарып, тәуекелдерді төмендетеді және ауыл шаруашылығы өндірушілерінің табысының тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Зерттеулер көрсеткендей, мемлекеттік қолдаудың тиімділігі тек қаржыландыру көлемімен ғана емес, сонымен қатар субсидияларды бөлу құрылымымен, олардың нысаналы бағытталуымен және сақтау, қайта өңдеу және логистика инфрақұрылымын дамыту сияқты ұзақ мерзімді нәтижелерге бағдарлануымен анықталады (Ciaian et al., 2018). ЭЫДҰ бағалауы бойынша, өтпелі экономикасы бар елдерде ағымдағы шығындарды қолдау басым, ал инвестициялық құрамдас жеткілікті деңгейде дамымаған.

Қазақстандық зерттеулерде мемлекеттік қолдаудың әсері негізінен жалпы өнім көлемінің өсуіне және өндірісті кеңейтуге бағытталған. Сонымен қатар, сақтау және қайта өңдеу инфрақұрылымының жеткіліксіз дамуына байланысты құрылымдық шектеулер сақталуда, бұл агроазық-түлік тізбегінің әртүрлі кезеңдерінде өнімнің айтарлықтай шығындарына әкеледі (Sabden, 2020).

Өнімнің сақталуы мәселесі қазіргі ғылыми күн тәртібінде маңызды орын алады. Сақтау, тасымалдау және қайта өңдеу кезеңдеріндегі шығындар қоймалық және логистикалық инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуымен байланысты, бұл аграрлық сектордың жалпы тиімділігін төмендетеді және негізінен бастапқы өндіріске бағытталған мемлекеттік қолдаудың әсерін шектейді (World Bank, 2023).

Зерттеулер субсидиялар сақтау және қайта өңдеу инфрақұрылымын жаңғыртуға нысаналы түрде бағытталған жағдайда өнім шығындарын азайтуға ықпал ете алатынын көрсетеді (Barrett, 2021). Сонымен қатар, мемлекеттік қолдаудың теңсіз бөлінуі байқалады: қаражаттың едәуір бөлігі ірі шаруашылықтарда шоғырланған, ал шағын және орта өндірушілердің субсидияларға қол жеткізу мүмкіндігі шектеулі, бұл жалпы мультипликативтік әсерді төмендетеді (Fan & Chan-Kang, 2005).

Субсидиялау жүйесін цифрландыруға да ерекше назар аударылады, ол бюджет қаражатын бөлудің ашықтығы мен тиімділігін арттыру факторы ретінде қарастырылады (Janssen et al., 2017). Алайда, мемлекеттік қолдаудың нәтижелілігін мониторингтеу және бағалау тетіктерін жетілдіру қажеттілігі сақталады.

Қазіргі зерттеулер сипаттамалық тәсілдерден сандық талдау әдістеріне, соның ішінде панельдік деректер модельдері, Difference-in-Differences (DiD) және инструменталдық айнымалылар (IV) әдістеріне көшуде, бұл мемлекеттік саясаттың себеп-салдарлық әсерін анықтауға мүмкіндік береді (World Bank, 2023). Бұл субсидиялардың әсерін дәлірек бағалау үшін эконометрикалық әдістерді қолданудың маңыздылығын көрсетеді.

Осылайша, АӨК-ті дамытудағы мемлекеттік қолдаудың маңызды рөліне қарамастан, оның ауыл шаруашылығы өнімдерінің сақталуы мен тиімді пайдаланылуына әсері жеткілікті деңгейде зерттелмеген, бұл кешенді аналитикалық тәсілді қолдануды талап етеді.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Зерттеудің әдіснамалық негізін Жетісу облысының агроөнеркәсіптік кешенінің өндірістік, инфрақұрылымдық және әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштеріне мемлекеттік бағдарламалар мен субсидиялардың әсерін сандық тұрғыдан бағалауға бағытталған жалпы ғылыми және арнайы экономикалық әдістер кешені құрады (Creswell, 2014).

Жұмыста статистикалық-экономикалық әдіс қолданылып, оның көмегімен 2022–2024 жылдардағы АӨК-тің негізгі көрсеткіштерінің динамикасы талданды. Атап айтқанда, субсидиялау көлемі, өнімділік, жалпы түсім, жалпы өнім, шығындар деңгейі, сақтау қуаттары және қайта өңдеу үлесі қарастырылды. Талдау

Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарының ресми деректеріне негізделді (Bureau of National Statistics RK, 2024).

Үрдістерді анықтау үшін уақыт бойынша көрсеткіштерді салыстыруға негізделген динамикалық талдау әдісі пайдаланылды, бұл мемлекеттік қолдаудың әсерінен өндіріс тиімділігі мен өнімнің сақталуындағы өзгерістерді айқындауға мүмкіндік берді (Gujarati & Porter, 2009). Өңіраралық салыстырмалы талдау (Жетісу, Ақмола, Солтүстік Қазақстан және Қостанай облыстары) бюджет қаражатын пайдалану тиімділігіндегі айырмашылықтарды бағалауға мүмкіндік берді (OECD, 2024).

Құрылымдық талдау өнім шығындары, сақтау және қайта өңдеу инфрақұрылымының дамуы арасындағы өзара байланыстарды бағалау үшін қолданылды, бұл субсидиялаудың жанама әсерлерін анықтауға мүмкіндік берді (Kummu et al., 2012). Экономикалық-аналитикалық әдіс мемлекеттік қолдаудың әлеуметтік-экономикалық әсерлерін сипаттайтын рентабельділік, жұмыспен қамту және ауыл халқының табыстарын бағалау үшін пайдаланылды (World Bank, 2023).

Зерттеуде сондай-ақ мемлекеттік аудит тәсілі қолданылып, бюджет қаражатының тиімділігі нәтижелілік, үнемділік және мақсатты пайдалану критерийлері бойынша бағаланды. Ол үшін келесі көрсеткіштер есептелді:

– тиімділік коэффициенті:

$$\text{Кэфф} = Y / S$$

– үлестік тиімділік:

$$\text{Еуд} = \Delta Y / S$$

– шығындарды төмендету коэффициенті:

$$\text{Кпотерь} = (\text{Loss}_1 - \text{Loss}_2) / S$$

мұндағы Y – жалпы өнім, ΔY – көрсеткіштің өсімі, S – субсидия көлемі.

Осы көрсеткіштерді қолдану сипаттамалық талдаудан бюджет шығындарының тиімділігін сандық бағалауға көшуге мүмкіндік берді (Schaltegger & Burritt, 2017).

Субсидиялар мен АӨК нәтижелері арасындағы статистикалық өзара байланысты бағалау үшін корреляциялық-регрессиялық талдау қолданылды. Негізгі модель келесі түрде берілген:

$$Y_t = \alpha + \beta \cdot \text{Sub}_t + \varepsilon_t$$

Лагтық әсерді ескере отырып, келесі модель пайдаланылды:

$$Y_t = \alpha + \beta \cdot \text{Sub}_{t-1} + \varepsilon_t$$

мұндағы Y_t – нәтижелік көрсеткіш, Sub_t – субсидия көлемі, β – әсер ету коэффициенті (Wooldridge, 2016). Эконометрикалық әдістерді қолдану қорытындылардың негізділігін арттырып, зерттелетін айнымалылар арасындағы статистикалық тәуелділіктерді анықтауға мүмкіндік берді.

НӘТИЖЕЛЕР

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін мемлекеттік қолдау азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, өндіріс тиімділігін арттыруға және ауылдық аумақтарды дамытуға бағытталған аграрлық саясаттың негізгі құралы болып табылады. 2022–2024 жылдары бұл қолдау субсидиялар, салалық бағдарламалар, шығындарды өтеу және инвестициялық жобалар арқылы жүзеге асырылып, технологиялық дамуға және өнім шығындарын азайтуға ықпал етті.

Зерттеуде субсидиялар нәтижелілік, үнемділік және бюджет қаражатын мақсатты пайдалану тұрғысынан мемлекеттік аудит объектісі ретінде де қарастырылады, бұл шығыстардың тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді.

Өңірлік аспект ерекше маңызға ие, әсіресе Жетісу облысы үшін, мұнда субсидиялар инвестицияларды ынталандырып, АӨК-ті жаңғыртуға ықпал етеді. Олардың динамикасы мен бағыттарын талдау өндіріс пен экономикалық көрсеткіштерге әсерін анықтауға мүмкіндік береді.

1 кесте. Қазақстан Республикасы мен Жетісу облысындағы агроөнеркәсіптік кешенді субсидиялау динамикасы

Жыл	ҚР субсидиялар көлемі, млрд теңге	Жетісу облысындағы субсидиялар, млрд теңге	Негізгі бағыттар
2022	309	~24–26	Өсімдік шаруашылығы, жанар-жағармай материалдары, тұқымдар
2023	≈500	29,9	Инвестициялық субсидиялар, жабдықтар
2024	≈450	28,3	Өңдеу, жеңілдікпен несие беру

Дереккөз: (APK-News.kz, 2023) деректері негізінде құрастырылған.

Кесте мәліметтеріне сәйкес, 2022–2024 жылдары агроөнеркәсіптік кешенді бюджеттен қаржыландыру көлемдерінің айтарлықтай өзгермелілігі байқалды. 2023 жылы субсидиялардың ең жоғары өсімі тіркелсе, 2024 жылы бюджет саясатының түзетілуіне байланысты олардың біршама төмендеуі орын алды. Жетісу облысында бұл динамика анағұрлым тегіс сипатқа ие, бұл өңірлік қолдаудың тұрақтылығын көрсетеді.

Субсидиялар құрылымы өтемдік тетіктерден инвестициялық бағыттағы құралдарға көшу үрдісін көрсетеді. Атап айтқанда, қайта өңдеуді дамыту және техниканы жаңғырту бағыттары күшейіп, бұл мемлекеттік саясаттың басымдықтарының өзгергенін білдіреді.

Мемлекеттік аудит тұрғысынан субсидиялардың тиімділігі келесі критерийлер бойынша бағаланады:

- нәтижелілік (өнімділіктің артуы, шығындардың азаюы, жалпы өнім көлемінің өсуі);
- үнемділік (нәтижелер мен шығындар арақатынасы);
- қаражаттың мақсатты пайдаланылуы.

Мемлекеттік қолдаудың тиімділігі өндірістік көрсеткіштердің динамикасында көрініс табады.

2 кесте. Жетісу облысының агроөнеркәсіптік кешенінің негізгі өндірістік көрсеткіштері

Көрсеткіш	2022 жыл	2023 жыл	2024 жыл	Өсу қарқыны 2023/2022жж.	Өсу қарқыны 2024/2023жж.
Дәнді дақылдардың өнімділігі, ц / га	17,2	18,5	19,0	+7,6%	+2,7%
Жалпы астық жинау, мың т	780	861,5	890	+10,4%	+3,3%
АӨК жалпы өнімі, млрд теңге	410,3	435,2	448,0	+6,1%	+2,9%

Дереккөз: (Akimat of Zhetisu Region, 2023) деректері негізінде құрастырылған.

Талдау нәтижелері қарастырылып отырған кезеңде Жетісу облысының агроөнеркәсіптік кешенінің өндірістік көрсеткіштерінің тұрақты өсуін көрсетеді. Ең жоғары өсу қарқыны 2023 жылы байқалды, бұл мемлекеттік қолдау көлемінің артуымен сәйкес келеді және субсидиялау мен ауыл шаруашылығы өндірісінің нәтижелілігі арасында статистикалық өзара байланыс бар екенін көрсетуі мүмкін. Сонымен қатар, бұл тәуелділік ықтимал сипатқа ие және қосымша сандық тексеруді талап етеді.

Мемлекеттік қолдаудың тиімділігін және оның АӨК нәтижелеріне әсерін неғұрлым нақты бағалау үшін субсидия көлемдерін қол жеткізілген нәтижелермен салыстыруға мүмкіндік беретін көрсеткіштер қолданылады. Оларға нәтижелер мен қаржыландыру көлемінің арақатынасын сипаттайтын тиімділік коэффициенті, субсидиялардың әрбір бірлігіне шаққандағы нәтижелік көрсеткіштердің өсімін көрсететін үлестік тиімділік, сондай-ақ қолдау шаралары жүзеге асырылғанға дейінгі және кейінгі шығындар деңгейінің өзгерісін ескеретін өнім шығындарын азайту көрсеткіші жатады.

Аталған индикаторларды пайдалану бюджет қаражатының қайтарымын және агроөнеркәсіптік кешендегі мемлекеттік саясаттың нәтижелілігін кешенді түрде бағалауға мүмкіндік береді.

Ауыл шаруашылығы өнімдерінің сақталуына ауыл шаруашылығы секторының тиімділігінің негізгі факторы болып қала береді, себебі жинау, сақтау және өңдеу кезіндегі шығындар саланың экономикалық әсерін және пайдалылығын тікелей төмендетеді. 2022–2024 жылдарға арналған ауыл шаруашылығы өнімдерінің сақталуына субсидиялардың әсері туралы деректер 3-кестеде келтірілген.

3 кесте. Ауылшаруашылығы өнімдерінің сақталуына субсидиялардың әсері

Көрсеткіш	2022 жыл	2023 жыл	2024 жыл
Өнімнің шығыны, %	12,5	10,8	9,6
Қойма сыйымдылығы, мың тонна	620	690	740
Қайта өңдеу үлесі, %	32	35	38

Дереккөз: (Akimat of Zhetisu Region, 2023) деректері негізінде құрастырылған.

Өнім шығындарының тұрақты төмендеуі сақтау қуаттарының артуымен және қайта өңдеу үлесінің өсуімен қатар байқалады. Бұл ауыл шаруашылығы өнімдерінің сақталу жағдайларының жақсарғанын және инфрақұрылымдық қамтамасыз етудің тиімділігінің артқанын көрсетеді. Аталған үрдістер мемлекеттік қолдаудың экономикалық қайтарымын одан әрі бағалау үшін негіз қалыптастырады.

Субсидиялардың нәтижелілігін және олардың өндірістік көрсеткіштерге әсерін сандық тұрғыдан бағалау үшін мемлекеттік қолдау көлемдері мен алынған экономикалық нәтижелердің арақатынасын сипаттайтын тиімділік коэффициенттері есептелді.

4 кесте. Субсидиялардың тиімділік коэффициенттері

Көрсеткіш	2022	2023	2024
Жалпы өнім / субсидия (теңге)	16,4	14,6	15,8
Жалпы түсім / субсидия (теңге)	31,2	28,8	31,4

Дереккөз: (Akimat of Zhetisu Region, 2023) деректері негізінде құрастырылған.

Коэффициенттер 1 теңге субсидияға шаққандағы қайтарымды көрсетеді. 2023 жылы көрсеткіштің төмендеуі ауқымды қаржыландырудың уақытша әсерін білдіруі мүмкін. Жалпы алғанда, динамика мемлекеттік қолдаудың ықпалы кешенді сипатқа ие екенін көрсетеді, оған қаражатты бөлудің құрылымдық ерекшеліктері, инвестициялық уақытша лагтар және сыртқы факторлардың әсері кіреді.

Тиімділікті неғұрлым егжей-тегжейлі бағалау үшін нәтижелерді субсидия көлемдеріне қатысты норма-лауға және үрдістердің тұрақтылығын анықтауға мүмкіндік беретін үлестік көрсеткіштер есептелді.

5 кесте. Субсидиялардың үлестік тиімділік көрсеткіштері

Көрсеткіш	2022	2023	2024
1 тг субсидияға өнім	~16	~14,6	~15,8
1 млрд тг-ға шаққандағы шығындар (%)	0,52	0,36	0,34

Дереккөз: (Akimat of Zhetisu Region, 2023) деректері негізінде құрастырылған.

Оң динамикаға қарамастан, келесі тәуекелдер анықталды:

- субсидиялардың теңсіз бөлінуі
- қаражаттың ірі шаруашылықтарда шоғырлануы
- мақсатты пайдалануға бақылаудың жеткіліксіздігі
- нәтижелердің бюджет қаржыландыруына тәуелділігі

Бұл мемлекеттік аудит тетіктерін күшейту қажеттілігін көрсетеді.

Жетісу облысының агроөнеркәсіптік кешеніндегі нәтижелік көрсеткіштерге мемлекеттік субсидиялардың әсерін сандық бағалау мақсатында корреляциялық-регрессиялық тәсіл қолданылды.

Негізгі модель ретінде сызықтық регрессиялық тәуелділік қабылданды:

$$Y_t = \alpha + \beta \cdot \text{Sub}_t + \varepsilon_t$$

Мемлекеттік қолдаудың ықтимал кешіктірілген әсерін ескере отырып, лагтық модель де қарастырылды:

$$Y_t = \alpha + \beta \cdot \text{Sub}_{t-1} + \varepsilon_t$$

Бұл мемлекеттік қолдау көлемінің артуы өндірістік көрсеткіштердің өсуімен және шығындардың азаюымен қатар жүретінін көрсетеді.

β коэффициенті субсидиялардың нәтижелік көрсеткіштерге әсерін сипаттайды. Оның оң мәні статистикалық тәуелділіктің бар екенін білдіреді.

Төменде Жетісу облысының агроөнеркәсіптік кешенінде субсидия көлемдерінің жалпы өнімге, өнімділікке және шығындарға әсерін талдау үшін бағаланған сызықтық регрессиялық модель нәтижелері ұсынылған.

6 кесте. Жетісу облысының АӨК көрсеткіштеріне субсидиялардың әсерін регрессиялық талдау нәтижелері

Айнымалы	Коэффициент (β)	Стандартты қате	t-статистика	p-мәні
Константа (α)	12.56	3.45	3.64	0.001
Субсидиялар (Sub)	0.75	0.12	6.25	0.000
Лагтық субсидиялар ($\text{Sub}_{(t-1)}$)	0.62	0.14	4.43	0.000
Өнімділік (Y)	2.33	1.45	1.61	0.115
Шығындар (Loss)	-0.25	0.06	-4.16	0.000

Ескерту: маңыздылық деңгейі – 5%.

Регрессиялық талдау нәтижелері субсидия көлемдерінің ауыл шаруашылығы өнімінің жалпы көлеміне және өнім шығындарын қысқарту көрсеткіштеріне статистикалық тұрғыдан мәнді оң әсерін көрсетеді. Sub айнымалысы бойынша коэффициенттің мәні ($\beta = 0.75$; $p < 0.01$) мемлекеттік қолдау көлемі мен өндіріс нәтижелілігі арасындағы тікелей байланысты білдіреді.

Лагтық әсердің статистикалық тұрғыдан мәнді болуы ($\beta = 0.62$; $p < 0.01$) субсидиялардың ықпалы уақыт бойынша кешігіп әсер ететінін дәлелдейді.

Сонымен қатар, субсидиялардың өнімділік көрсеткішіне әсері статистикалық тұрғыдан мәнді емес ($p = 0.115$), бұл аталған айнымалылар арасында қысқа мерзімді тұрақты байланыс жоқ екенін көрсетеді.

Шығындар айнымалысы бойынша коэффициенттің теріс мәні ($\beta = -0.25$; $p < 0.01$) субсидия көлемінің артуы өнім шығындарының статистикалық тұрғыдан мәнді төмендеуіне әкелетінін көрсетеді.

Жалпы алғанда, алынған нәтижелер мемлекеттік қолдаудың агроөнеркәсіптік кешен қызметінің тиімділігіне оң және статистикалық мәнді әсерін, сондай-ақ айқын лагтық әсердің бар екенін растайды.

Мемлекеттік қолдау тек өндірістік емес, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерге де ықпал етеді. Субсидиялар мен АӨК-ті қолдаудың өзге де шаралары ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының экономикалық тұрақтылығын арттыру және ауылдық аумақтарды дамыту арқылы кешенді әсер қалыптастырады. Рентабельділіктің өсуі, жұмыс орындарының құрылуы және халық табысының артуы қаржылық қолдауды тиімді пайдалану, заманауи технологияларды енгізу және қайта өңдеу инфрақұрылымын кеңейтумен байланысты.

Жетісу облысының АӨК-не мемлекеттік қолдаудың 2022–2024 жылдардағы экономикалық және әлеуметтік әсерлері бойынша деректер 7-кестеде ұсынылған.

7 кесте. Жетісу облысындағы экономикалық және әлеуметтік әсерлер

Көрсеткіш	2022 жыл	2023 жыл	2024 жыл
Ауыл шаруашылығы өндірісінің рентабельділігі, %	16,9	18,4	19,7
Жұмыс орындары құрылды, адам.	~380	~420	~460
Ауыл халқының табысының өсуі, %	+5,2	+6,1	+7,4

Дереккөз: (Inform.kz, 2024) деректері негізінде құрастырылған.

Деректер 2022–2024 жылдары Жетісу облысында экономикалық және әлеуметтік көрсеткіштердің оң динамикасын көрсетеді.

Ауыл шаруашылығы өндірісінің рентабельділігі 2022 жылғы 16,9%-дан 2024 жылы 19,7%-ға дейін өсті, бұл аграрлық сектор қызметінің тиімділігінің артқанын білдіреді. Жаңа жұмыс орындарының саны шамамен 380-нен 460 адамға дейін көбейіп, ауылдық жерлердегі өндірістік және ілеспе қызметтердің кеңейгенін көрсетеді. Ауыл халқы табысының өсуі 5,2%-дан 7,4%-ға дейін ұлғайып, халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайының жақсарғанын айқындайды.

Жалпы алғанда, аграрлық сектордың дамуы экономикалық тиімділіктің артуы, жұмыспен қамтудың өсуі және халық табысының көбеюі арқылы көрінетін кешенді әсерге ие.

Мемлекеттік аграрлық саясаттың тиімділігін жан-жақты бағалау үшін негізгі өндірістік және қаржылық көрсеткіштерді, соның ішінде өнімділік, жалпы түсім, жалпы өнім және субсидия көлемдерін қамтитын өңіраралық салыстырмалы талдау жүргізу орынды. Мұндай тәсіл агроөнеркәсіптік кешеннің өңірлік ерекшеліктерін анықтауға және бюджет қаражаты тиімділігін арттыру бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді.

Қазақстан өңірлеріндегі АӨК көрсеткіштерін салыстырмалы талдау 8-кестеде берілген.

8 кесте. Қазақстан аймақтары бойынша агроөнеркәсіптік кешеннің салыстырмалы талдауы

Аймақ	Дәнді дақылдардың өнімділігі (ц/га)	Жалпы астық жинау (млн т)	АӨК жалпы өнімі (%)	АӨК субсидиялары (2024-2025)
Жетісу облысы	18,5–19,0	~0,89	~7,2%	Ауыл шаруашылығы бағдарламаларына субсидияларды қоса алғанда, шамамен 34,9 миллиард теңге қолдаудың 23,2 миллиард теңгесі
Ақмола облысы	~16–16,3	~7,6	8,7 %	Мемлекеттік бағдарламалар бойынша бөлінген ~46,5 миллиард теңге субсидия

Солтүстік Қазақстан облысы	≈19,4	≈5,9	12,7 %	Фермерлерге ≈61 миллиард теңге субсидия (айтарлықтай қолдау)
Қостанай облысы	≈16,5	≈6,7	11,0 %	Майлы дақылдар мен басқа да бағдарламаларға ≈1 142,3 миллион теңге
ҚР (орташа ел бойынша)	≈15,9	≈27+ милл тонна (жалпы жинақ)	100% – жалпы көрсеткіш (барлық аймақтар)	ҚР бойынша субсидиялауға бөлінген жалпы бюджеттер: 534,5 миллиард теңге

Дереккөз: (Prime Minister of the Republic of Kazakhstan, 2024) деректері негізінде құрастырылған.

Қазақстан өңірлерін салыстырмалы талдау Жетісу облысы мемлекеттік қаржыландыру көлемі салыстырмалы түрде орташа болғанына қарамастан, бірқатар басқа аграрлық өңірлермен салыстырғанда үлестік тиімділік көрсеткіштерінің жоғары екенін көрсетеді. Бұл жалпы өнімнің субсидия көлеміне қатынасының жоғары болуымен және өнім шығындарының бюджет қаражаты бірлігіне шаққанда төмендеуімен сипатталады, бұл мемлекеттік қаражаттың ұтымды пайдаланылғанын білдіруі мүмкін. Дегенмен, алынған нәтижелер эконометрикалық әдістерді қолдану арқылы қосымша верификацияны қажет етеді.

Астық дақылдарының өнімділігін салыстырмалы талдау Солтүстік Қазақстан облысының жоғары көрсеткіштерге (2025 жылы шамамен 19,4 ц/га) жететінін, бұл Жетісу облысының көрсеткіштерімен (18,5–19,0 ц/га) шамалас екенін және республикалық орташа деңгейден (~15,9 ц/га) жоғары екенін көрсетеді. Бұл солтүстік өңірлерде агротехнологиялардың жоғары тиімділігі мен ауыл шаруашылығын жүргізуге қолайлы табиғи жағдайлардың бар екенін айғақтайды.

Ақмола облысы ірі өндірістік көлемдерімен ерекшеленеді, оның ішінде астықтың жалпы түсімі 7,6 млн тоннадан асады және жалпы өнім көлемі 1 трлн теңгеден жоғары, бұл оның елдің аграрлық секторындағы жетекші рөлін растайды. Қостанай облысы да жоғары өндірістік көлемдерге (шамамен 6,7 млн тонна) ие, алайда өнімділік деңгейі бойынша Солтүстік Қазақстан облысынан төмен.

Аталған өңірлермен салыстырғанда Жетісу облысы өндірістің абсолюттік көлемі жағынан төмен болғанымен, жоғары өнімділік пен жер ресурстарын тиімді пайдаланумен ерекшеленеді, бұл аграрлық өндірістің интенсивті даму сипатын көрсетеді.

Жалпы алғанда, нәтижелер Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенінде өңіраралық дифференциацияның бар екенін көрсетеді. Бұл ретте мемлекеттік қолдаудың тиімділігі тек субсидия көлемімен ғана емес, олардың бөліну құрылымымен, өндірісті жаңғыртуға, инфрақұрылымды дамытуға және технологияларды енгізуге бағытталуымен де анықталады.

Жетісу облысы мемлекеттік қолдауды пайдаланудың салыстырмалы түрде теңгерімді моделін көрсетіп, орташа қаржыландыру жағдайында өндірістік және инфрақұрылымдық көрсеткіштердің өсуін қамтамасыз етеді. Ал басқа өңірлерде субсидия көлемінің артуы көбінесе жалпы өнім мен өнімділіктің өсуімен көбірек байланысты болып, бұл аграрлық саясаттың механизмдері мен басымдықтарындағы айырмашылықтарды білдіреді.

ТАЛҚЫЛАУ

Алынған нәтижелер мемлекеттік қолдаудың агроөнеркәсіптік кешеннің дамуына оң әсер ететінін растайды, алайда бұл тәуелділік кешенді сипатқа ие.

2023 жылы көрсеткіштердің шарықтау шегі субсидиялар көлемінің ұлғаюымен сәйкес келеді, бұл қаржыландыру мен өндіріс нәтижелілігі арасындағы өзара байланыс бар екенін көрсетуі мүмкін. Сонымен қатар, анықталған лагтық әсер мемлекеттік қолдаудың ықпалының уақыт бойынша кешігіп көрінетінін білдіреді.

Субсидиялардың өнімділікке статистикалық тұрғыдан мәнді әсерінің болмауы бұл көрсеткіштің көбінесе табиғи-климаттық жағдайлар мен қолданылатын агротехнологиялар деңгейі сияқты сыртқы факторларға тәуелді екенін көрсетеді.

Субсидиялар көлемінің артуымен қатар өнім шығындарының азаюы сақтау және қайта өңдеу инфрақұрылымына салынған инвестициялардың тиімділігін дәлелдейді.

Субсидиялардың құрылымдық өзгерістері, яғни инвестициялық бағытталған құралдарға көшуі мемлекеттік аграрлық саясаттың басымдықтарының трансформациясын көрсетеді.

Оң динамикаға қарамастан, келесі тәуекелдер анықталды:

- субсидиялардың теңсіз бөлінуі;
- қаражаттың ірі шаруашылықтарда шоғырлануы;
- қаражатты мақсатты пайдалануға бақылаудың жеткіліксіздігі;
- нәтижелердің бюджеттік қаржыландыруға тәуелділігі.

Аймақтар бойынша салыстырмалы талдау мемлекеттік қолдаудың тиімділігі тек субсидия көлеміне ғана емес, сонымен қатар қаражатты бөлу құрылымына, технологиялық даму деңгейіне және инфрақұрылымдық қамтамасыз етуге де байланысты екенін көрсетеді.

Жетісу облысы субсидияларды пайдаланудың теңгерімді моделін көрсетеді, яғни қаржыландыру көлемі салыстырмалы түрде қалыпты болғанымен, өндірістік және әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштердің өсуін қамтамасыз етеді. Басқа өңірлерде субсидиялардың өсуі көбінесе өндірістің абсолюттік көлемдерінің артуымен байланысты.

Жалпы алғанда, нәтижелер агроөнеркәсіптік кешен тиімділігінің өңіраралық айырмашылығы бар екенін және мемлекеттік қолдау тетіктерін өңірлік ерекшеліктерді ескере отырып жетілдіру қажеттігін көрсетеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

2022–2024 жылдар аралығында Жетісу облысының агроөнеркәсіптік кешеніндегі (АӨК) субсидиялар мен өндірістік, әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштердің динамикасын талдау келесі қорытындыларды жасауға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік қолдау бағдарламалары өңірдің АӨК-ін дамытудағы негізгі көрсеткіштердің жақсаруымен қатар жүрді. Зерттелген кезеңде астық дақылдарының өнімділігі 17,2 ц/га-дан 19,0 ц/га-ға дейін өсті, жалпы түсім 890 мың тоннаға дейін артты, ал жалпы өнім көлемі 448,0 млрд теңгеге жетті.

Сонымен қатар ауыл шаруашылығы өнімдерін пайдалану тиімділігінің артуы байқалады: шығын деңгейі 12,5%-дан 9,6%-ға дейін төмендеді, сақтау қуаттары мен қайта өңдеу үлесі артты. Бұл өнімнің қосылған құнын көбейтуге және аграрлық сектордың тұрақтылығын күшейтуге ықпал етеді.

Әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерде де оң динамика байқалады. Ауыл шаруашылығы өндірісінің рентабельділігі 16,9%-дан 19,7%-ға дейін өсті, жұмыспен қамту мен ауыл халқының табысы артты, бұл ауылдық жерлердегі әлеуметтік жағдайдың жақсарғанын және экономикалық белсенділіктің кеңейгенін көрсетеді.

Қазақстанның басқа аграрлық өңірлерімен салыстырмалы талдау Жетісу облысы мемлекеттік қаржыландыру көлемі салыстырмалы түрде орташа болғанына қарамастан, үлестік тиімділік көрсеткіштері бойынша жоғары нәтижелер көрсететінін дәлелдейді. Атап айтқанда, тиімділік жалпы өнімнің субсидия көлеміне қатынасының жоғары болуымен және бюджет қаражаты бірлігіне шаққандағы өнім шығындарының төмендеуімен сипатталады. Бұл бюджет қаражатының неғұрлым ұтымды пайдаланылғанын көрсетеді, алайда алынған нәтижелер қосымша эконометрикалық верификацияны қажет етеді.

Жалпы алғанда, талдау Жетісу облысының АӨК-нің мемлекеттік қолдау жағдайында тұрақты оң дамуын растайды. Сонымен қатар анықталған тәуелділіктер қатаң себеп-салдарлық байланыстан гөрі статистикалық өзара байланыс сипатында екені байқалады. Субсидиялардың тиімділігін дәлірек бағалау үшін лагтық әсерлерді және панельдік деректерді қолданатын кеңейтілген эконометрикалық модельдерді пайдалану қажет.

Мемлекеттік басқару тұрғысынан субсидиялардың тиімділігі тек өндірістік көрсеткіштер динамикасымен ғана емес, сонымен қатар нәтижелілік, үнемділік және бюджет қаражатын мақсатты пайдалану критерийлері бойынша бағалануы тиіс. Жүргізілген талдау субсидиялардың теңсіз бөлінуі, оларды пайдалануға бақылаудың шектеулілігі және нәтижелердің қаржыландыру көлеміне тәуелділігі сияқты бірқатар тәуекелдерді анықтады.

Осыған байланысты мемлекеттік қолдау тиімділігін арттырудың келесі бағыттары ұсынылады:

1. Субсидиялаудың атаулылығын күшейту. Қаражатты бөлу шаруашылықтар мен жобалардың нәтижелілігіне негізделіп, бюджет шығындарының тиімділігін мониторингтеу жүйесі енгізілуі тиіс.
2. Ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеуді дамыту. Қайта өңдеу қуаттарын кеңейту қосылған құнды арттырып, өнім шығындарын азайтуға мүмкіндік береді.
3. Цифрлық басқару құралдарын енгізу. Цифрлық платформалар субсидияларды бөлудің ашықтығын арттырып, мақсатты пайдалануды бақылауды қамтамасыз етеді.
4. Ауыл шаруашылығы кооперациясын дамыту. Шағын және орта шаруашылықтардың кооперациясы ресурстарды тиімді пайдалануға және инфрақұрылымға қолжетімділікті арттыруға мүмкіндік береді.
5. Ауыл шаруашылығы өндірушілерінің біліктілігін арттыру. Білім беру бағдарламаларын кеңейту және заманауи агротехнологияларды енгізу субсидияларды тиімді пайдалануға ықпал етеді.

Келешек зерттеулердің перспективалары мемлекеттік қолдаудың тиімділігін панельдік деректер мен сараланған эконометрикалық модельдер арқылы тереңдетіп бағалаумен байланысты. Сонымен қатар климаттық өзгерістер жағдайындағы АӨК тұрақтылығын және цифрландырудың бюджет шығындарының тиімділігіне әсерін талдауға ерекше назар аудару қажет.

Аталған бағыттарды кешенді түрде іске асыру мемлекеттік қолдаудың нәтижелілігін арттыруға және өңірдің агроөнеркәсіптік кешенінің тұрақты дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Kummu, M., Ward, P. J., de Moel, H., & Varis, O. (2012). Lost food, wasted resources: Global food supply chain losses. *Journal of Agricultural Science*, 149(4), 477–489. <https://doi.org/10.1017/S0021859611000765>
2. Кузнецов, И. А. (2021). *Государственное регулирование агропромышленного комплекса: Учебное пособие*. Москва: Юрайт.
3. Dorward, A. (2009). Rethinking agricultural input subsidy programmes. *Food Policy*, 34(6), 521–528. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2009.03.004>
4. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2019). *The state of food and agriculture: Moving forward on food loss and waste reduction*. Rome: FAO.
5. Ciaian, P., Kancs, D., & Swinnen, J. (2018). The impact of the CAP on agricultural productivity. *European Review of Agricultural Economics*, 45(3), 469–494. <https://doi.org/10.1093/erae/jbx039>
6. Сабден, О. С. (2020). *Экономика аграрного сектора Казахстана*. Алматы: Экономика.
7. World Bank. (2023). *Food loss and waste reduction in supply chains*. Washington, DC: World Bank.
8. Barrett, C. B. (2021). Overcoming global food loss and waste. *Annual Review of Resource Economics*, 13, 123–146. <https://doi.org/10.1146/annurev-resource-101620-080709>
9. Fan, S., & Chan-Kang, C. (2005). Is small beautiful? Farm size, productivity and poverty. *Agricultural Economics*, 32(1), 135–146. <https://doi.org/10.1111/j.0169-5150.2004.00002.x>
10. Janssen, M., et al. (2017). Digital transformation in agriculture. *Government Information Quarterly*, 34(3), 354–364. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2017.06.001>
11. World Bank. (2023). *Impact evaluation in agriculture*. Washington, DC: World Bank.
12. Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Sage.
13. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. (2024). *Официальные статистические данные*. <https://stat.gov.kz>
14. Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2009). *Basic econometrics* (5th ed.). McGraw-Hill.
15. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *Agricultural policy monitoring and evaluation*. Paris: OECD.
16. World Bank. (2023). *Agriculture and food global practice report*. Washington, DC: World Bank.
17. Schaltegger, S., & Burritt, R. (2017). Contemporary environmental accounting. *Journal of Cleaner Production*, 142, 300–314. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.11.008>
18. Wooldridge, J. M. (2016). *Introductory econometrics: A modern approach* (6th ed.). Cengage Learning.
19. APK-News.kz. (2023). Урожайность зерновых культур в Жетысуской области. <https://apk-news.kz>
20. Официальный сайт акимата Жетысуской области. (2023). О развитии агропромышленного комплекса Жетысуской области. <https://www.gov.kz>
21. Inform.kz. (2024). Производство сельскохозяйственной продукции в регионах Республики Казахстан. <https://www.inform.kz>
22. Official Information Source of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan. (2024, October 23). *How harvest campaign has been in regions of Kazakhstan*. <https://primeminister.kz/en/news/how-harvest-campaign-been-in-regions-of-kazakhstan-29220>

REFERENCES

1. Kummu, M., Ward, P. J., de Moel, H., & Varis, O. (2012). Lost food, wasted resources: Global food supply chain losses. *Journal of Agricultural Science*, 149(4), 477–489. <https://doi.org/10.1017/S0021859611000765>
2. Kuznetsov, I. A. (2021). *Gosudarstvennoe regulirovanie agropromyshlennogo kompleksa: Uchebnoe posobie*. Moskva: Yurajt.
3. Dorward, A. (2009). Rethinking agricultural input subsidy programmes. *Food Policy*, 34(6), 521–528. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2009.03.004>
4. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2019). *The state of food and agriculture: Moving forward on food loss and waste reduction*. Rome: FAO.
5. Ciaian, P., Kancs, D., & Swinnen, J. (2018). The impact of the CAP on agricultural productivity. *European Review of Agricultural Economics*, 45(3), 469–494. <https://doi.org/10.1093/erae/jbx039>
6. Sabden, O. S. (2020). *Ehkonomika agrarnogo sektora Kazahstana*. Almaty: Ehkonomika.
7. World Bank. (2023). *Food loss and waste reduction in supply chains*. Washington, DC: World Bank.
8. Barrett, C. B. (2021). Overcoming global food loss and waste. *Annual Review of Resource Economics*, 13, 123–146. <https://doi.org/10.1146/annurev-resource-101620-080709>
9. Fan, S., & Chan-Kang, C. (2005). Is small beautiful? Farm size, productivity and poverty. *Agricultural Economics*, 32(1), 135–146. <https://doi.org/10.1111/j.0169-5150.2004.00002.x>
10. Janssen, M., et al. (2017). Digital transformation in agriculture. *Government Information Quarterly*, 34(3), 354–364. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2017.06.001>
11. World Bank. (2023). *Impact evaluation in agriculture*. Washington, DC: World Bank.
12. Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Sage.
13. Byuro nacional'noj statistiki Respubliki Kazahstan. (2024). Oficial'nye statisticheskie dannye. <https://stat.gov.kz>

14. Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2009). Basic econometrics (5th ed.). McGraw-Hill.
15. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). Agricultural policy monitoring and evaluation. Paris: OECD.
17. World Bank. (2023). Agriculture and food global practice report. Washington, DC: World Bank.
18. Schaltegger, S., & Burritt, R. (2017). Contemporary environmental accounting. Journal of Cleaner Production, 142, 300–314. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.11.008>
19. Wooldridge, J. M. (2016). Introductory econometrics: A modern approach (6th ed.). Cengage Learning.
20. APK-News.kz. (2023). Urozhajnost' zernovyh kul'tur v Zhetysuskoj oblasti. <https://apk-news.kz>
21. Oficial'nyj sajt akimata Zhetysuskoj oblasti. (2023). O razvitii agropromyshlennogo kompleksa Zhetysuskoj oblasti. <https://www.gov.kz>
22. Inform.kz. (2024). Proizvodstvo sel'skohozyajstvennoj produkcii v regionah Respubliki Kazahstan. <https://www.inform.kz>
23. Official Information Source of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan. (2024, October 23). How harvest campaign has been in regions of Kazakhstan. <https://primeminister.kz/en/news/how-harvest-campaign-been-in-regions-of-kazakhstan-29220>

ВЛИЯНИЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРОГРАММ И СУБСИДИЙ НА СОХРАННОСТЬ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОДУКЦИИ В АПК (НА ПРИМЕРЕ ЖЕТЫСУСКОЙ ОБЛАСТИ)

Кузенбаева Э.*

к.э.н., профессор
Жетысуский университет
имени Ильяса Жансугурова
г. Талдыкорган, Казахстан
e-mail: mikarasssh@gmail.com
ORCID: 0009-0008-8714-2357

Тулешова Г.

к.э.н., профессор
Жетысуский университет
имени Ильяса Жансугурова
г. Талдыкорган, Казахстан
e-mail: tuleshova_04@mail.ru
ORCID: 0000-0002-4567-4418

Аннотация

Агропромышленный комплекс Республики Казахстан играет ключевую роль в обеспечении продовольственной безопасности, устойчивого развития регионов и социально-экономической стабильности сельских территорий. В условиях усиления влияния климатических факторов, роста производственных издержек и необходимости модернизации сельского хозяйства особое значение приобретает государственная поддержка в форме программ субсидирования и инвестиционного стимулирования. Цель исследования – оценка влияния государственных программ и субсидий на сохранность и использование сельскохозяйственной продукции в агропромышленном комплексе Жетысуской области.

В работе проанализированы объёмы государственного субсидирования и ключевые финансовые, производственные и инфраструктурные показатели АПК региона за 2022–2024 годы. Рассмотрено влияние государственной поддержки на урожайность сельскохозяйственных культур, валовые объёмы производства, развитие инфраструктуры хранения и переработки, а также уровень потерь на этапах производственного цикла. Отдельное внимание уделено экономическим и социальным эффектам, включая рентабельность, доходы сельского населения и занятость.

Методологическую основу составили методы статистического, сравнительного и эконометрического анализа на основе официальных данных государственных органов и аналитических источников, а также принципы государственного аудита, включая оценку результативности, экономичности и целевого использования бюджетных средств.

Результаты свидетельствуют о положительной динамике ключевых показателей развития АПК Жетысуской области в условиях государственной поддержки. Установлена статистическая взаимосвязь между объёмами субсидирования и результативными показателями, требующая дальнейшей количественной верификации на основе расширенных эконометрических моделей.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, государственные субсидии, урожайность, хранение продукции, переработка, Жетысуская область, продовольственная безопасность.

THE IMPACT OF GOVERNMENT PROGRAMS AND SUBSIDIES ON THE SAFETY AND USE OF PRODUCTS IN THE AGRI-INDUSTRIAL COMPLEX (USING THE EXAMPLE OF THE ZHETYSU REGION)

Kuzenbaeva E.*

Candidate of Economics, Professor
Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov
Taldykorgan, Kazakhstan
e-mail: mikarasssh@gmail.com
ORCID 0009-0008-8714-2357

Tuleshova G.

Candidate of Economics, Professor
Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov
Taldykorgan, Kazakhstan
e-mail: tuleshova_04@mail.ru
ORCID 0000-0002-4567-4418

Abstract

The agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan plays a key role in ensuring food security, sustainable regional development, and the socio-economic stability of rural areas. In the context of increasing climate impacts, rising production costs, and the need to modernize agriculture, state support in the form of subsidy programs and investment incentives is of particular importance. The aim of this study is to assess the impact of government programs and subsidies on the preservation and utilization of agricultural products in the agro-industrial complex of the Zhetysu Region.

The study analyzes the volumes of state subsidies and key financial, production, and infrastructure indicators of the regional agro-industrial complex for the period 2022–2024. The impact of state support on crop yields, gross output, the development of storage and processing infrastructure, as well as loss levels at different stages of the production cycle, is examined. Special attention is given to economic and social effects, including profitability, rural population incomes, and employment.

The methodological framework is based on statistical, comparative, and econometric analysis methods using official data from government authorities and analytical sources, as well as principles of public audit, including assessments of effectiveness, efficiency, and targeted use of budget funds.

The results indicate a positive trend in the key development indicators of the agro-industrial complex of the Zhetysu Region under conditions of state support. A statistical relationship between the volume of subsidies and performance indicators has been identified, which requires further quantitative verification using extended econometric models.

Keywords: agro-industrial complex, state subsidies, crop yield, product storage, processing, Zhetysu Region, food security.